

MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ

DZSE-2-EM-040-20/2013

Warszawa, 2013 - 02 - 25

RPO-699184/M

Pani

Irena Lipowicz

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowna Pani Minister,

nawiązując do pisma Pani Rzecznik Nr RPO-699184-VII-720.8.4/11/AI z dnia 11 stycznia 2013 r. dotyczącego regulowania w statutach młodzieżowych ośrodków wychowawczych katalogu kar dyscyplinarnych stosowanych wobec wychowanków tych placówek, a także nawiązując do wcześniejszej korespondencji, uprzejmie informuję.

Ministerstwo Edukacji Narodowej zwróciło się do Kuratorów Oświaty o zajęcie się, w trybie nadzoru pedagogicznego, problemem respektowania praw wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) w kontekście kar i nagród stosowanych w procesie wychowania i resocjalizacji oraz kwestią zapisów w statutach tych placówek, dotyczących ww. problematyki.

W przypadku braku bezpośredniego odniesienia w zapisach statutowych do pełnego katalogu praw wychowanków ujętych w *Protokole fakultatywnym do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Konwencji Praw Dziecka* i w przepisach ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.), dyrektorom placówek przekazano uwagi i zalecenia usprawniające prace ośrodków w tym zakresie, np. rozszerzenia zapisu statutowych praw wychowanka o prawo do:

- 1) życzliwego, podmiotowego traktowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym;
- 2) wychowania i specjalistycznej pomocy;
- 3) rozwijania zainteresowań, zdolności i talentów;
- 4) ochrony przed przemocą fizyczną, psychiczną, wyzyskiem i innymi nadużyciami, naruszającymi godność osobistą lub stanowiącymi zagrożenie dla zdrowia i życia;
- 5) dostępu do informacji, w tym informacji o przebiegu procesu wychowawczo-resocjalizacyjnego;
- 6) wyżywienia dostosowanego do potrzeb rozwojowych;

- 7) swobody wypowiedzi;
- 8) świadczeń profilaktycznych;
- 9) regularnego ćwiczenia przez co najmniej dwie godziny dziennie na świeżym powietrzu, jeśli pozwalają na to warunki pogodowe;
- 10) pomocy psychologiczno-pedagogicznej;
- 11) korzystania z oddziaływania kulturalno-oświatowego i sportowo rekreacyjnego;
- 12) korzystania z biblioteki, wydawnictw popularnonaukowych, literatury rozrywkowej, czasopism, podręczników.

Poza realizacją nadzoru pedagogicznego w województwach zorganizowano także spotkania z dyrektorami młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, mające na celu analizę przepisów prawa oświatowego, *Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Konwencji Praw Dziecka* oraz przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w kontekście zapisów w statutach tych ośrodków.

Ponadto Ministerstwo Edukacji Narodowej zorganizowało, we współpracy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji (ORE) dwie ogólnopolskie konferencje dotyczące resocjalizacji i socjoterapii dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, adresowane odpowiednio do dyrektorów młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii. Konferencja pod tytułem „*Młodzieżowe ośrodki wychowawcze jako ogniwo systemu profilaktyki społecznej i resocjalizacji w Polsce*” odbyła się w dniach 6-7 września 2012 r. w Sulejówku, natomiast konferencja pn. „*Młodzieżowe ośrodki socjoterapii jako ogniwo systemu profilaktyki i terapii problemów dzieci i młodzieży*” odbyła się w dniach 6-7 grudnia 2012 r. w Warszawie.

Spotkania te stanowiły uzupełnienie prac systemowych prowadzonych w obszarze resocjalizacji i socjoterapii.

W trakcie obydwu konferencji podjęto problem właściwych zapisów statutowych, zapewniających w pełni respektowanie praw wychowanków, w tym także prawidłowych zapisów dotyczących nagród i kar statutowych.

W toku powyższych konferencji uczestnicy wskazali na problemy pedagogiczne związane z intencją ujęcia na poziomie ustawy zamkniętego katalogu kar dyscyplinarnych, stosowanych wobec wychowanków MOW, potrzeby przeanalizowania z Krajowym Mechanizmem Prewencji kwestii „katalogu kar” oraz uwzględnienia opinii środowisk naukowych odnośnie przyjęcia zamkniętego katalogu kar dyscyplinarnych w wychowaniu.

Szczegółowo rozważano kwestie właściwej, tak z punktu widzenia pedagogicznego, jak i prawnego, konstrukcji i umiejscowienia katalogu kar w obszarze oddziaływań młodzieżowych ośrodków wychowawczych, ze względu na charakter i specyfikę tych oddziaływań. Z punktu widzenia pedagogicznego instrumentalna, behawiorystyczna koncepcja kary wynikająca z pojęcia „katalogu kar dyscyplinarnych” nie jest adekwatna do celów

działalności wychowawczo – resocjalizacyjnej MOW. Z tego względu kara dyscyplinarna nie stanowi instrumentu wykorzystywanego w nowoczesnym procesie twórczej resocjalizacji, realizowanym w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

Stanowisko środowiska naukowego, dotyczące kwestii związanych z tworzeniem i wdrażaniem do porządku prawnego aktów prawnych dotyczących wieloaspektowego funkcjonowania wychowanków w placówkach resocjalizacyjnych, zostało opracowane przez Pana prof. dr hab. Marka Konopczyńskiego - Wiceprzewodniczącego Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, Rektora Pedagogium Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie oraz Panią prof. dr hab. Ewę Jarosz – Wiceprzewodniczącą Zespołu Pedagogiki Społecznej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Podstawą powyższego stanowiska jest przekonanie, że naczelnym zadaniem młodzieżowych ośrodków wychowawczych, podobnie jak innych placówek resocjalizacyjnych, jest inicjowanie i prowadzenie procesu resocjalizacji nieletnich, a nie traktowanie pobytu w ośrodku jako kary za popełnione czyny i zadośćuczynienie opinii publicznej.

Tak rozumiana rola tych placówek wpisuje się we współczesne teorie pedagogiczne i psychologiczne, które proces wychowania i resocjalizacji interpretują jako proces wspierania rozwoju zaburzonych funkcji poznawczych i społecznych osób nieprzystosowanych społecznie, w miejsce dotychczasowych, mało skutecznych prób stosowania bodźcowania wychowawczego w postaci kar i nagród, jako modelu postępowania o wyraźnych konotacjach formalno-administracyjnych.

Należy zauważyć, że współczesna, europejska i światowa wizja działań resocjalizacyjnych stoi w opozycji wobec administracyjnego opracowywania i standaryzowania rejestrów kar i nagród, a przede wszystkim skupia się na poszukiwaniu rozwiązań metodycznych, które inspirują i kreują procesy rozwojowe podopiecznych, będące w istocie fundamentem ich trwałej, osobowej i społecznej zmiany.

Nie oznacza to, że pojęcie kary i nagrody zostało wyeliminowane z procesu resocjalizacji, ale przypisuje mu się inne znaczenie. Kara w procesie wychowania czy resocjalizacji współcześnie posiada charakter bodźcowania psychologicznego i interakcyjnego w trakcie działań metodycznych, ukierunkowanych na przemiany tożsamościowe wychowanków, a nie charakter oddziaływań administracyjno-formalnych.

Zdaniem Autorów opinii, jakkolwiek zabieg stworzenia formalnego rejestru kar i nagród może z jednej strony umożliwić zmniejszenie nadużyć wobec nieletnich oraz ograniczać nieprawidłowości w tym obszarze, stoi jednak w sprzeczności z powyższymi tezami naukowymi i tendencjami światowymi w resocjalizacji nieletnich. W związku z powyższym zdaniem Opiniujących, konstruowanie uniwersalnego katalogu kar i nagród, jakie mogą być stosowane w placówkach MOW jest zabiegiem niewskazanym.

Czynnikiem modyfikującym środki wychowawcze i poprawcze (kary i nagrody) jest szczegółowy system wychowawczo-resocjalizacyjny placówki, którego postać (profil) zależy od wielu elementów. Stąd funkcjonalnym rozwiązaniem są wewnętrzne statuty i regulaminy, z zastrzeżeniem, iż wskazywane w nich – już nie środki wychowawcze, ale rozwiązania metodyczne – nie naruszają zasad prawnych związanych z prawami człowieka, prawami dziecka i szczegółowych rozwiązań legislacyjnych w zakresie postępowania z nieletnimi (europejskich i krajowych).

Zdecydowanie we współczesnym rozumieniu procesu resocjalizacji nacisk kładzie się na orientację pozytywną, operowanie szeroko rozumianymi, indywidualnie postrzeganymi (a identyfikowanymi przez wychowawców) nagrodami o charakterze wewnętrznym (psychologicznym). Proces resocjalizacji traktowany jest jako stymulowanie i wspieranie rozwoju przez pozytywne doświadczenia. Punktem wyjścia jest tzw. diagnoza potencjałów wychowanka, będących fundamentem jego rozwoju poznawczego i społecznego. Kary wychowawcze zaś realizowane są przede wszystkim w postaci działań zmierzających w kierunku wywołania dyskomfortu psychicznego i motywacji do zmiany postępowania w trakcie procesu rozwojowego, a nie działań o charakterze zewnętrznym (formalno-administracyjnym).

Tego rodzaju metodologia jest od kilku lat wdrażana w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, jako realizacja koncepcji „twórczej resocjalizacji”. Odnośnie skuteczności tej formuły należy zauważyć, że zasady postępowania są tym bardziej respektowane przez wychowanków, im bardziej mają oni swój udział w ich ustanawianiu, im bardziej są włączani w decyzje o stanowieniu zasad „regulaminowych” i kierunkach działań metodycznych, zgodnych z ich potencjałami i zainteresowaniami.

Zdaniem Autorów opinii, na zapisy regulaminowe i statuty placówek powinny się składać treści określające zasady funkcjonowania wychowanka w instytucji, jego prawa i obowiązki, natomiast nie powinno się tam umieszczać w nich jakichkolwiek rejestrów wychowawczych. Generalnie, nie należy łączyć zasad postępowania administracyjnego z treściami i zasadami wychowania, które powinny mieć charakter metodyczny.

Wszelkie uregulowania dotyczące postępowania z nieletnimi muszą pozostawać w zgodzie z prawem międzynarodowym i krajowym, przede wszystkim z Konwencją o prawach dziecka i innymi regulacjami i instrumentami prawnymi (np. Europejska Konwencja w sprawie zapobiegania torturom i nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu (ETS No 126,1987/1989, Rekomendacja Komitetu Rady Europy Rec (2003)20 dotycząca nowych sposobów postępowania z nieletnimi i roli wymiaru sprawiedliwości, postanowienia Konferencji „Ochrona dzieci w europejskich systemach sprawiedliwości”, Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami dyscyplinarnymi), jak również z poszanowaniem ogólnych praw człowieka, Konwencji o ochronie praw

człowieka i podstawowych wolności oraz praw konstytucyjnych Rzeczypospolitej Polskiej i innych regulacji przedmiotowych, jak np. ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Zdaniem Opiniujących, w rezultacie sięgania do dorobku koncepcji behawioralnych, zakłada się, że za pomocą kar i nagród można skutecznie modyfikować ludzkie zachowanie. Tymczasem udowodniono, że takie podejście nie skutkuje trwałymi efektami wychowawczymi, a jedynie pozorną adaptacją wychowanków do warunków instytucjonalnych.

Warto ponadto nadmienić, że kwestie kar i nagród stosowanych w szkołach i placówkach systemu oświaty są uregulowane systemowo dla tych wszystkich podmiotów. Kwestie wychowawcze i terapeutyczne w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych jako placówkach tego systemu, są aktualnie uregulowane analogicznie do rozwiązań obowiązujących w tym zakresie we wszystkich szkołach i placówkach systemu oświaty. Kary i nagrody w wychowaniu mają inny cel i charakter niż kary i nagrody stosowane w placówkach penitencjarnych, zamkniętych, realizujących środek wychowawczy lub środek karny.

Uprzejmie informuję, że 20 czerwca 2012 r. do Ministra Sprawiedliwości zostało skierowane pismo, dotyczące ujęcia stosownych treści w przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a do Przewodniczącego Międzyresortowego Zespołu do Spraw Poprawy Skuteczności Wykonania Orzeczeń Sądowych z prośbą o uwzględnienie tego tematu w pracach Zespołu.

Ponadto, zgodnie z intencją, wyrażoną we wcześniejszej informacji, podjęto prace nad optymalizacją systemu oceny jakości pracy młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Podjęto wstępne prace systemowe nad standaryzacją działań MOW oraz - we współpracy ze środowiskiem naukowym - nad systemem oceny skuteczności pracy MOW. Analizowana jest kwestia możliwości utworzenia systemu certyfikowania tych placówek. Powyższe prace systemowe będą kontynuowane, zaś ich rezultaty przekazywane do wiadomości Rzecznika Praw Obywatelskich.

Wyrażam przekonanie, że powyższe działania pozwolą na optymalizację regulacji zawartych w statutach młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz zapewnienie respektowania wszystkich regulacji prawa międzynarodowego i krajowego dotyczących nieletnich w działalności młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

2 wyrazami znaczenia

Z upoważnienia
MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

Tadeusz Sławecki
SEKRETARZ STANU